

ATATÜRKÇÜLÜK, DEVLETÇİLİK, LAİKLIK MERKEZ SOL VE MERKEZ SAĞ PARTİLERİN GENEL EĞİLİMLERİ, TUTUMLARI VE YANLIŞLARI

Prof.Dr. Mükerrerem HİÇ*

ÖZET

Atatürk'ün devletçilik rejimi anlayışı ılımlı, pragmatik ve dinamikdir; özel teşebbüs temel kabul edilir. Fakat, yanlış bir görüşle yoğun, kalıcı ve doktriner bir devletçilik olarak yorumlanmıştır. Aslında bu ikinci yorum İnönü'nün 2. Dünya Savaşı'nda uyguladığı devletçiliktir. Bu yanlış yorumu izleyerek merkez sol partiler Türkiye'deki ve dünyadaki gelişmelere uymayan, yanlış ekonomi politikaları uygulamışlar ve dolayısıyla ekonomik büyüme açısından zayıf sonuçlar almışlardır; ancak '90lı yıllardan sonra gerçek merkez sol anlayışına ve ekonomi politikalarına dönmeye başlamışlardır. Buna karşın merkez sol partiler laiklik ilkesi konusunda çok sağlam bir tutum içinde olmuşlardır.

Merkez sağ partiler ise - birçok yanlışlara rağmen - daha gerçekçi ekonomi politikaları uygulayarak daha yüksek bir büyüme hızı sağlamışlardır. Ancak partizanlık, yolsuzluk ve nepotizm açısından sicilleri genellikle çok bozuktur. Asıl önemlisi, din istismarı yaparak devamlı şekilde laiklik ve Atatürk düşmanlığını körüklemişlerdir. Bu ise Türkiye'nin geleceği için en büyük tehlikeyi doğurabilir. Aslında laiklik ilkesinin doğru yorumu ile fertlerin gerçek dindarlığı ve bu sonuncu konuda fertler arasında farkların bulunması hususunda hiçbir çelişki yoktur; yaratılmış olan suni çelişki yanlış yorumlamalardan doğmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Atatürk, Devletçilik, Merkez Sol, Merkez Sağ, Partiler, Laiklik

ABSTRACT

Atatürk's concept of *etatisme* was moderate, pragmatic and dynamic; it accepted private enterprise as basic. However, it was misinterpreted as intensive, permanent and doctrinaire under the influence of *etatisme* implemented by İsmet İnönü during the Second World War. Following this wrong interpretation center-left political parties in Turkey implemented wrong economic policies, which are not compatible with the changing economic conditions in Turkey and in the world; thus, they obtained poor growth performance. After the 90s, did the center left parties shift towards the right kind of center-left economic policies. However, in terms of the principle of laicism they were all impeccable.

Center right political parties, on the other hand, implemented, on the whole, more realistic economic policies despite some mistakes made; thus they obtained relatively higher growth rates. However, they stand very poorly with respect to corruption, partizanship and nepotism. Most importantly, they exploited religion and spread anti-Atatürk and anti-laicist sentiments amongst people. This, in fact, can produce the gravest threat for the future of Turkey. There is, in fact, no contradiction between laicism and religion; all individuals are free to follow their religious beliefs and practices. The contradiction is artificial and stems from false interpretations of both laicism and religiousness.

Key Words: Atatürk *etatisme*, right and left parties, political parties, laicism

* Beykent Üniv., İktisat Bölümü, Em. İ.Ü. İktisat Fakültesi Profesörü

1- GİRİŞ

Bu makalede 1923'den beri Türkiye'deki başlıca merkez sol ve merkez sağ partilerin genel eğilimleri, tutumları ve yanlışları gözden geçirilecektir. Ancak konuya kronolojik şekilde yaklaşmak yerine sözkonusu partilerin bu eğilimleri ve tutumları ve yanlışlarının tespiti yolu seçilmiştir. Kronolojik ve sistematik bilgi hususunda okuyucunun ve araştırmacının başlıca şu eserlere başvurması tavsiye edilebilir: Hiç 2008, S.Hiç 1994 ve Yaşa 1980; Liste tahdidi değildir. Kronolojik olarak önemli olaylar YKY 1998'den izlenebilir. Tüm yıllara ve dönemlere ait istatistikler için TÜİK (eski DİE) 1923-1991 ve yıllık istatistiklere, 1962'den sonrası için ayrıca DPT yıllık programlar ve 5 yıllık planlara müracaat edilebilir. Doğrudan Atatürk ile ilgili yayın olarak (TOBB 1981 ed. Okyar, Yalçın, Hiç Sağlam, Kandiller), Türkiye-AB ilişkileriyle ilgili olarak ise Karluk 2007 tavsiye edilebilir. Bu kaynaklar da yine tahdidi değildir. Kronolojik olayların, partilerin uyguladıkları politikaların, elde ettikleri performansın incelemesi bizi burada belirtilen genel eğilimlerin ve yanlışların tespitine götürmüştür. Makalemizde merkez sol partilerin gösterdikleri eğilimlerin, tutumların ve yanlışların merkez sağ partilerin eğilimleri tutumları ve yanlışlarından önce ele alınmasının tek nedeni Atatürk'ün laiklik ve özellikle devletçilik anlayışının ilk olarak merkez sol partilerin incelenirken tetkik edilmesi gereğinden doğmuştur.

2- MERKEZ SOL PARTİLERİN GENEL EĞİLİMLERİ, ÖZELLİKLERİ VE YANLIŞLARI

Merkez sol partilerin genel eğilimleri, özellikleri, yanlışları ve bu eğilim ve tutumlarında zaman boyunca gözlenen değişimler bu ilk kısımda tespit edilmektedir. Başlıca eğilimler, tutumlar ve yanlışlar, önce Atatürk'ün uyguladığı devletçilik rejiminin doğru yorumundan başlamak üzere aşağıda sıralanmaktadır.

i) Merkez sol ile yakın ilişki kurulmasına çalışıldığı için, herşeyden önce Atatürk'ün devletçilik anlayışını doğru tespit etmek gerekir. Atatürk 1. İktisat

Kongresi (Ökçün 1968) ile ve 1923'den itibaren özel teşebbüse dayanan "liberal" bir ekonomi rejimi uygulamıştır. Loxan Anlaşması uyarınca ise beş yıl için (1923-1928) gümrük vergisi koymak ve korumacılık men edilmişti. 1929'da başgösteren Büyük Dünya Buhranının menfi etkileri karşısında 1931'de devletçiliği 6 ok arasında parti ilkesi olarak kabul etmiştir. O yıllarda azınlık olan ve pek itibar görmeyen Kadro hareketi ve Kadrocuların "Kemalizm" kavramını bir kenara bırakırsak, iki farklı devletçilik anlayışı vardı. Birincisi İnönü'nün önderliğini yaptığı ve bürokratların katıldığı yoğun ve kalıcı devletçilik ve yatırımlarda devletin ağırlığı idi. İkincisi işadamlarının katıldığı ve İş Bankası Genel Müdürü Celal Bayar'ın önderliğini yaptığı ılımlı devletçilik. Atatürk bu ikinci devletçilik yorumunu kabul etmiştir. Nitekim, Atatürk 1932'de devletçiliğin fiili uygulamalarda aşırı ölçülere yönelmesi karşısında o zamanki iktisat bakanını istifa etmek durumunda bırakmış, onun yerine Celal Bayar'ı getirmiştir. 1. Beş Yıllık Sanayi Planı (1934-38) bu esasa göre yürütülen bir plandı. Atatürk 1937'de İnönü'nün istifası üzerine de Bayar'ı başbakan tayin etmiştir. İlimli devletçilik anlayışına göre özel teşebbüs yine esastır. Fakat özel teşebbüsün sermaye ve teknolojik bilgisinin yetmediği alanlarda, sanayileşme ve kalkınmanın hızlandırılması için devlet yatırım yapacaktır. İDT'ler ise "müdebbir" (tedbirli) tüccar gibi hareket etmelidirler. Bir sektörde özel teşebbüs yeterince geliştiğinde de devlet o sektörü özel teşebbüse bırakacaktır. Tarımda devlet üretim yapmaz, sadece araştırma ve çiftçiye hizmet için üretim yapabilir. Görülüyor ki Atatürk'ün devletçiliği ılımlı, pragmatik ve dinamik bir kavramdır (Okyar 1981, Yaşa 1966, Hiç 1981, Aysan 1981).

Bazı araştırmacılar devlet kontrollerinin 1931'den sonra giderek yoğunlaştığına dikkat çekerler (örneğin: Hershlag 1988). Bu doğru bir gözlem olmakla beraber kesinlikle Atatürk'ün gerçek "devletçilik" anlayışını yansıtmaz.

ii) İnönü 1938'de Atatürk'ün ölümünden ve Cumhurbaşkanı olduktan sonra katı, yoğun ve kalıcı yahut devamlı nitelikte bir devletçilik rejimi uygulamaya başlamıştır. Ne var ki, İnönü'nün devletçiliği, özellikle politikacılar ve "Kemalist" birçok düşünür tarafından Atatürk'ün devletçilik görüşü ile hemen aynı gibi algılanır. Bu düşünürlere göre tek fark İnönü'nün 2. Dünya Savaşı şartlarının yarattığı yokluklar, spekülasyonlar dolayısıyla daha yoğun kontroller uygulamak zorunda kalmış olmasıdır. Şüphesiz 2. Dünya Savaşı böyle bir ortam yaratmıştı ve kontrollerin artması gerekiyordu. Fakat İnönü tarafından uygulanan devletçilik rejimi ve kontroller gereğinin üstünde yoğun idi. Nitekim, İnönü döneminde özel teşebbüsün teşviki ilkesi kaldırılmış, teşvikler İDT'lerine yöneltilmiştir. İDT yöneticileri ise eşit maaş alan devlet memuru durumuna getirilmiştir. Atatürk'e ait olmayan ve İnönü'nün önderliğini yaptığı katı, yoğun ve devamlı nitelikteki devletçilik dinamik olmadığı için Türkiye'nin ve dünyanın değişen ekonomik şartlarına, günümüzde uygulanan piyasa ekonomisine ve dışa açılma modeline uymamaktadır. Bu görüş bugün Kemalistler (ilgili Dernek mensupları) tarafından da Atatürk'ün görüşü olarak kabul edildiği için, bu kere bir çok yabancı araştırmacı "Kemalizm" in bugünkü şartlara uymadığını ve terkedilmesi gerektiğini ileri sürerler (örneğin: Kramer 1999). Bu aslında İnönü'nün devletçilik anlayışı için doğrudur; bu anlayışın "Kemalizm" görüşü olarak öne sürülmüş olması bizim yanlışımızdır. Atatürk'ün devletçilik anlayışını ise, yukarıda da işaret edildiği gibi, günümüz şartlarına uyarlamak mümkündür.

iii) Türkiye'de bir başka önemli gelişme merkez sol ile merkez sağ hareketinin kamuoyu ağırlığı açısından farklı oluşu, merkez solun - istisnai şartlar dışında - merkez sağa kıyasla oy çoğunluğu elde etme şansının daha az olmasıdır. Bu tarihi gelişimde bu kere İnönü dönemi (1938-1950) ile Demokrat Parti Dönemi'nin (1950-1960) belirleyici bir rolü vardır. İnönü döneminde kısmen 2. Dünya Savaşı'nın menfi etkileri, kısmen de İnönü'nün

aşırı devletçiliği ve kontrolleri sonucunda Türkiye'nin fert başına geliri geri gitmiştir. Buna mukabil, DP döneminde tüm sosyal katmanların gelirleri belirgin ölçüde artmıştır (DİE, yeni TÜİK: 1923-1991). 1946 seçiminde ve 1950-60 döneminde yapılan seçimlerde oyların çoğunluğunun CHP'ye değil, DP'ye yönelmesinin en ağırlıklı nedeni bu ekonomik etkidir (cep ekonomisi). Bir çok sol düşünürler DP'ye yönelen oyları DP'nin yanlış ekonomi politikaları ve ekonomideki kötü gidişe rağmen, din istismarı etkiyle izah etmek yolunu seçerler. DP hiç şüphesiz, herkesin ve merkez sağ görüşlü düşünürlerin de kabul etmesi gerekir ki, din istismarına başvurmuş ve Atatürk'ün laiklik ilkesine ters hareket etmiştir. Bu ise Türkiye'nin siyasi olarak uzun vadeli sağlıklı gelişmesine set vurabilecek çok ciddi bir yanıştı. Fakat DP oylarının CHP'den fazla olmasının tek sebebi din etkeni değildir; ekonomik etken ve gelir artışı daha ağırlıklıdır. Ayrıca, CHP döneminde halk, özellikle o dönemde büyük çoğunluk olan kırsal halk "jandarma dipçiğinden" kurtulmuş, bunun da üstünde politik kuvvet sahibi olduğunu hissetmeye başlamıştır. İnönü döneminde fert başına gelirin azaldığını, DP döneminde ise arttığını DİE (yeni TÜİK) milli gelir istatistikleri çok açık bir şekilde gösterdiğine göre, demek ki bir kısım sol düşünürler bu rakamları inceledikleri halde ekonomik etkeni küçümsüyor olabilirler, ki bu daha da hatalı bir değerlendirmedir. Böyle bir sav merkez solun ciddi bir otokritik yaparak ekonomi politikalarını düzeltme çabasına girmesini önlemektedir. Demek ki, uzun vadede merkez sol harekete zarar vermekte, bu hareketin gelişmesine set çekmektedir.

iv) Bu noktada Türkiye'deki solu, merkez solu veya İnönü'nün deyimiyle "ortanın solu" kavramını ve o dönemlerdeki tarihi gelişmesini daha yakından ele almak gerekir. 1960-61 askeri darbesini izleyerek 1961'de yapılan seçimlerde CHP en çok oyu almış olmakla beraber aslında DP'nin devamının hangi merkez sağ parti olduğu anlaşılamadığı için çoğunlukta olan merkez sağ oylar bölünmüştü. 1961 seçiminden sonra 1962-65 yıllarında İnönü iki kere

koalisyon ve en son azınlık hükümeti kurmuştur. 1965 seçimlerinde ise AP, DP'nin asıl devamı olarak tek başına iktidara gelmiştir. 1965 seçimlerin hemen öncesinde İnönü CHP kurultayında "ortanın solu" görüşünün CHP tarafından benimsenmesi gerektiğini vurgulamış, 1965 seçimleri kampanyasında da bu görüşe yer vermiştir. AP aynı seçime liberal ekonomi politikalar izleyeceğini belirterek girmiştir. AP'nin uyguladığı özel teşebbüse, petrol dahil özel yabancı sermaye akımına ve toprak reformu yerine tarım reformuna ağırlık veren liberal ekonomi politikası CHP tarafından ağır şekilde eleştirilmiştir. CHP, AP hükümetinin 1961 Anayasasının öngördüğü "karma ekonomi" rejimini uygulamadığı, petrolde ağırlığı özel teşebbüse verdiği, toprak reformuna yanaşmadığı için 1961 Anayasasına da ters düştüğünü vurgulamıştır. İnönü 1966 CHP kongresindeki genel sekreterlik seçiminde "ortanın solu" olarak tanınan genç Bülent Ecevit'i desteklemiş, ilk başlarda Ecevit azınlıkta olduğu halde onun kazanmasını sağlamıştır. İnönü "ortanın solu" görüşünü benimserken Marksist sosyalizme karşı olduğunun da önemle altını çizmiştir (YKY 1998, s.563).

v) CHP'nin ortanın solunu benimsemesi yanında çoğunluğuyla üniversite gençliği de slogan olarak "sol"u benimsemiş ve sık sık o devirdeki terimiyle "anarşik" eylemler düzenlemeye başlamıştır. Bir çok sanatkar, düşünür ve bir çok bürokrat da yine "sol" görüşü benimseyerek AP'ne ve AP'nin uyguladığı liberal ekonomik rejime cephe almışlar, sol gençliğin eylemlerini desteklemişlerdir. Kısaca o dönemde aydınların ve üniversite gençlerinin çoğunluğu sol idi. 1967'de kurulan DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) da yine sol eylemleri destekleme yanında kendi de eylemler düzenlemiştir. Buna karşı işçilerin büyük kısmı (TÜRKİŞ: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu), çiftçiler, küçük esnaf ve iş adamları ise genellikle merkez sağ görüş taraflısı idi; bu, halkın çoğunluğu demektir. Nitekim, 1969 genel seçimlerini de AP, oy oranı biraz düşmekle beraber, kazanarak tek başına hükümeti devam ettirmiştir. Buna karşı "anarşik olaylar

giderek artmış ve sonuçta TSK tarafından 12 Mart 1971 Muhtırası verilmiş AP hükümeti istifa etmek durumunda kalmıştır. Meclis ise kapatılmamış fakat reform hükümetlerine güven oyu vermiştir. 3. Reform Hükümeti ise sonunda, 1973'de "Petrol Reform Kanunu" ile "Toprak ve Tarım Kanunu"nu çıkardıktan sonra yeniden genel seçim yapılmıştır. Bu seçimlerden önce CHP'de İnönü muhtıranın ve reform hükümetlerinin desteklenmesini, Ecevit ise aksini savunuyordu. Kongrede desteklememe kararı alınması üzerine İnönü CHP başkanlığından istifa etmiş ve onun yerine Ecevit başkan seçilmiştir (YKY 1998; ilgili yıllara ait sayfalar). O halde, şöyle bir soru akla gelebilir. İnönü'nün destek verdiği "ortanın solu" hareketinin ilerlemesi sonucunda ortanın solunu daha ılımlı bir kavram olarak düşünen ve akılcı bir davranışla demokrasinin yürütmesine çalışan İnönü de sonunda bir kenara bırakılmış mıdır?

Reformları izleyerek yapılan 1973 genel seçimlerinde - bu kere Ecevit'in başkan olduğu - CHP ilk bakışta en çok oyu alan parti olarak görünür. Aslında bu seçimde de merkez sağ oylar biraz azalmakla beraber merkez sol oyların (CHP'nin) çok üstünde idi, fakat yine parçalanmıştı.

v) O dönemlerde "ortanın solu" daha somut olarak nasıl bir içerik gösteriyordu, bu çok önemlidir. Burada "ortanın solu" terimini "merkez sol" ile eş anlamda kullanıyoruz. "Demokratik sol" terimi ise biraz farklıdır, demokratik sol da demokrasi içinde tasavvur edildiğine göre, radikal veya Marksist bir sol değildir. Fakat "demokratik sol" demokrasi çizgisi içinde olmakla beraber merkez sol'a kıyasla daha solda olacaktır. Ecevit çok defa "demokratik sol" terimini tercih ettiğini belirtmiştir. Merkez sol ise "demokratik sol"a kıyasla "merkez"e daha yakındır. Nitekim "sağ" da demokratik çerçeve içinde olmakla beraber merkez sağa kıyasla daha sağdadır. Merkez sağ ile merkez sol arasındaki fark eski *laissez-faire* sağ ile demokratik sol arasındaki farka kıyasla şüphesiz azalmıştır, fakat ayırteci temel farklar yine de mevcuttur.

Burada esas vurgulanması gereken nokta şudur. Sözkonusu edilen dönemlerde Ecevit, aydınlar, gençler vs. "ortanın solu" yahut "merkez sol" olduklarını beyan etmekle beraber aslında radikal solun ve Marksist slogan ve iddiaların etkisi altındaydılar. Örneğin, "ortanın solu" olduklarını beyan eden düşünürler genelde özel teşebbüse, özel yabancı sermaye akımına, NATO'ya, AET'ye ve ABD'ye karşıt idi. Ekonomik rejim olarak ise yoğun ve geniş kapsamlı bir devletçilik önermekteydiler. Bu da halkın ortanın soluna çoğunluk oyu vermemesinin sebeplerinden biri olabilir. Buna karşı, bugün Avrupa'da merkez sol partiler özel teşebbüs, özel yabancı sermaye akımı, NATO, ABD ve AB'ye karşıt değildirler. Kopenhag ekonomik kriterlerine göre de bir ülkenin AB'ye üye olması için "işlerliliği olan bir piyasa ekonomisi" uygulaması gerekir (Karluk 2007, s.80). Ancak merkez sol, merkez sağa kıyasla daha ileri bir demokrasi, insan hakları, azınlık hakları, kadın hakları, fırsat eşitliği ve ayrıca gelir dağılımındaki eşitsizliklerin sendikal haklar, işsizlik sigortası, sağlık sigortası vs. yollarla (merkez sağa kıyasla daha önemli ölçüde) azaltılmasını hedeflemektedir.

Türkiye'de ise pek çok kimsenin merkez sol bir partide özelleştirme, özel teşebbüs, özel yabancı sermaye gibi ilkeleri gördüğünde ve yoğun devletçiliği bulamadığında, artık "merkez sol" kalmadı diye yanlış bir hükme vardığı görülmektedir.

vii) İnönü ve CHP'nin ortanın solu ilkesini benimsemesi Türkiye'de sol hareketin tarihini seçimlerde halkın oyu bakımından çok önemli bir şekilde etkilemiştir. Türkiye'de sol, yukarıdaki izahlardan da anlaşılacağı gibi, "tavan"da (parti ileri gelenlerinden) başlayarak "taban"a (halka) yönelmeye çalışan bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. "Taban", yani halkın çoğunluğu ise ekonomik etkenler, dini etkenler vs. gibi nedenlerle merkez sağda kalmıştır, veya sol yerine dini istismar eden partilere yönelmiştir. Bu sebeple de merkez

sol Türkiye'de normal olarak sağa eşit bir iktidar olma şansına, bugün de dahil, maalesef pek sahip olamamıştır.

Buna mukabil, Avrupa'da sol farklı bir seyir izlemiştir. Avrupa'da, genel bir panorama olarak, işçi, köylü, küçük esnaf gibi düşük gelir seviyesine sahip sosyal küteller ekonomik sıkıntılar, gelir dağılımının bozukluğu, tekel eğilimindeki kapitalistler vs. gibi etkiler altında başkaldırılarda bulunmuşlardır. Marksist olan veya Marksist düşüncenin etkisinde olan aydınlar, düşünürler ise bu kütellerin başına geçmiş ve böylece sol partiler kurulmuştur. Demek ki, Avrupa'da sol partiler tavandan başlamamışlardır; geniş bir tabandan gelen bir hareket olarak kurulmuşlardır. Avrupa'daki sol partiler ilk başlarda geniş ölçüde Marksizmin etkisinde kalmakla beraber zamanla Marksizmin etkileri silinmeye başlamış ve merkez sola yönelmişlerdir. Bu da halkın görüşlerine paralel bir gelişmedir. Sol partiler arkalarında daima bu kütelleri alabildikleri için bugün genel olarak merkez sağa karşı her zaman ciddi bir iktidar alternatifi oluşturmaktadırlar. Nitekim, bu ülkelerde merkez sağ partiler devleti kötü idare ettiklerinde halk iktidara merkez sol partileri, bu sefer sol partiler kötü idare ettiğinde ise merkez sağ partileri iktidara getirmektedir. Bu ülkelerde halkın ve seçmenin büyük çoğunluğu merkez sol ile merkez sağda toplanmıştır; radikal sol olan komünist partilerin, radikal sağ ve yabancı işçi düşmanı olan partilerin oyları genellikle azdır. Liberal görüşlü partiler ortada, yani tam merkezde yer alırlar; yeşiller ise öncelikli olarak çevre kirlenmesinin önlenmesine önem verirler. Eğitim düzeyinin bu ülkelerde genellikle yüksek olması bu dağılımda, çoğunluğun merkez sol ve merkez sağda yoğunlaşmasında başlıca amildir. Bu da Avrupa ülkelerinde demokrasinin nispeten iyi işlemesini sağlar.

Avrupa ülkelerinde, bu ülkelerin tarihi, kültürel, dini özellikleri gereği "radikal dinci" parti yoktur. Son yıllarda bu ülkelerde din etkeninin eskiye

kıyasla daha ağırlık kazanması ayrı bir olaydır ve bu hareket Avrupa'yı din ile idare edilen bir hükümet şekline kesinlikle götürmez.

viii) CHP'nin "merkez sol" ilkesini benimsemesi halk nezdinde Atatürk'ün de "sol" görüşlü olduğu yolunda yanlış bir fikir yaratmış olabilir. Ayrıca, Türkiye'deki radikal sol da Atatürk'ün emperyalist Batı ülkelerine karşı kurtuluş savaşı verdiğini vurgulayarak "sol" olduğunu iddia etmişlerdir (örneğin: Avcıoğlu 1969). Daha önce "kadrocular" ise "Kemalizm"i henüz sanayileşmemiş ve feodal yapıdaki Türkiye için "sosyalizm" ile "kapitalizm" arasında bir 3. "izm" olarak kabul ediyorlardı. Fakat aslında Atatürk'ün ekonomik rejimini bir 3. yol olarak ileri sürmek de, Atatürk'ü "sol" olarak nitelendirmek de yanlıştır. Bunu Atatürk'ün ekonomi politikalarına, dış ilişkilerle ilgili politikalarına dayanarak rahatlıkla ileri sürebiliriz. Fakat, daha da önemlisi, o dönemde Türkiye'nin şartlarını gözönüne getirince daha kesin şekilde ortaya çıkacaktır. Kurtuluş Savaşı öncesi Osmanlı İmparatorluğu'nda esasen ciddi bir özel teşebbüs, tekelleşmiş sermaye ve onun karşısında sefalet içinde işçiler yoktu. Türk halkı büyük çoğunlukla çiftçi, bir kısmı asker ve bir kısmı da memur veya bürokrattı. Atatürk'ün ilk karşılaştığı mesele ise önce Türklere ulus şuurunu aşlamak, sonra ulus-devleti kurmak, saltanatı ve hilafeti kaldırmak ve bu yeni ulus-devlet için laik cumhuriyet ve üniter devlet ilkelerini tesis etmektir. Böyle bir ortamda Atatürk'ün "sol" olarak "özel teşebbüse karşıt, işçiden yana bir görüş belirtmesi veya bunun tersi söz konusu olamazdı.

Atatürk kurtuluş savaşı esnasında ve daha sonra SSCB'den yardım almakla beraber bu yardımların ölçüsüne daima dikatli davranmıştır. SSCB ise yardımı Atatürk sol olduğu için değil, yeni kurulacak Türkiye Batı ile savaştığı için yapmıştır. Buna karşı Atatürk'ün reformları daima ileri Batı medeniyeti gözönüne alınarak yapılmıştır. Atatürk 1923'den 1931'e kadar "liberal"

ekonomik rejim uygulamış, ancak Büyük Buhranın yarattığı kötü şartlar altında "ılımlı" bir devletçilik rejimini seçmişti.

viii) Yukarıda da işaret edildiği gibi, '60lı ve '70li yıllarda CHP ve Ecevit merkez sol olduklarını ifade etmekle beraber, radikal solun etkisinde kalmıştı. Buna bir somut örnek olarak 1974 yılında Ecevit'in başkanlığındaki CHP'nin radikal dini sağı temsil eden MSP ile koalisyon yapmasını verebiliriz. Nitekim, o yıllarda Ecevit ve "ortanın solu" aslında özel teşebbüs, özel yabancı sermaye, AET, ABD ve NATO'ya karşıtı. MSP de İstanbul'daki büyük sermayeye karşıt olmakla beraber, Anadolu'da dindar olarak gördüğü küçük sermaye tarafı, fakat özel yabancı sermaye, AET, ABD ve NATO karşıtı idi; ayrıca turizmi de benimsememişti. Yine 1978'de AP'den istifa eden 11 kişinin desteğiyle kurulmuş olan CHP ve Ecevit hükümeti ekonomik sıkıntıları ileri sürerek AET'ye karşı Katma Protokolün getirdiği yükümlülükleri, Yunanistan'ın tam üyelik için müracaat ettiği bir zamanda, 5 yıl için dondurmuştu (Karluk 2007). Ecevit o dönemlerde AET'ye tamamen karşı idi ve "Onlar ortak biz pazar" diye bir slogan getirmişti (Hiç 2008).

Buna mukabil, bu kere '90'lı yıllarda ise Ecevit dahil, merkez sol radikal sol'un, Marksist sloganların, devletçilik doğmasının etkilerinden kurtularak gerçek bir merkez sol hareket olmaya yönelmiştir. Nitekim, 1992-1995 DYP-SHP (Erdal İnönü ve onu izleyerek Murat Karayalçın) koalisyonu döneminde, 1995'de (1996'dan itibaren geçerli olmak üzere) AB ile Gümrük Birliği'ne başlanması kararı alınmıştır. 1999-2002 DSP (Bülent Ecevit) - MHP (Devlet Bahçeli) - ANAP (Mesut Yılmaz) koalisyon hükümeti döneminde ise bir taraftan, IMF ile *stand-by* anlaşması yapılarak özel yabancı sermayeye, özelleştirmeye ve dışa açılmaya dayanan bir ekonomi stratejisi geliştirilmiş, aynı zamanda finans sektörü sağlamlaştırılmıştır. Yine, aynı koalisyon döneminde Ecevit ayrıca önemli siyasi reformlar gerçekleştirerek Aralık 1999 tarihinde Türkiye'yi AB'ye "aday üye" kabul ettirmeyi başarmıştır. Kısaca

70'li yıllarda aslında radikal sol olan Ecevit'in yerine, '90'lı yıllarda gerçek merkez sol Ecevit gelmiştir (Hiç 2008).

Türkiye'de son yıllarda CHP ve Deniz Baykal da radikal sol değil, merkez sol bir parti hüviyetindedir. Fakat, yukarıda da işaret edildiği gibi, merkez solu yoğun devletçilik ve Marksist sloganlar olarak algılayan bir kısım halk ve düşünürler tarafından CHP artık sol olmaktan çıktı diye eleştirilmektedir.

x) Bu noktada piyasa ekonomisi kavram ve uygulamasında devlet müdahale ve yatırımlarının yoğunluğu bakımından gerek ülke grupları gerek merkez sol ile merkez sağ partiler arasındaki farklara kısaca temas etmek gerekmektedir.

Gerçekte, değişik ülkelerde piyasa ekonomisi uygulamaları ve devletin, özel teşebbüs ve piyasasının rolü farklıdır. Gelişen ülkelerde yahut yeni sanayileşen ülkelerde veya yükselen piyasalarda (*emerging markets*) gelişmiş ülkelere kıyasla gerek devlet müdahaleleri gerek devlet yatırımları genellikle daha yoğundur (Okyar 1973, Singer 1973, Hiç 1979, 1992a, 1992b). Birinci kategori ülkelerde piyasalar çok defa daha iyi çalıştığı için bu ülkelerde devletin sektörel yahut mikro müdahaleleri ise daha azdır. Müdahaleler daha çok makro düzeyde, para ve maliye politikaları olarak görülmektedir. Para politikası hükümetten bağımsız olan Merkez Bankası'na bırakılmıştır. Bununla beraber, devletin rolünün yoğunluğu değişik gelişmiş ülkelerde farklıdır. Örneğin, ABD ve İngiltere devlet müdahalesinin en az olduğu ülkelerdir; Fransa'da ise devlet müdahaleleri ABD'ye kıyasla daha fazladır. Almanya bugün devlet müdahalelerini Fransa'ya kıyasla azaltma yolunda büyük adımlar atmış olan bir ülkedir.

2008 yılında başgösteren finansal kriz ve resesyon ise bir süre olarak devlet yardımlarını, devlet yatırımlarını ve kontrolleri, yani devletin ekonomideki ağırlığını artırmıştır. İleride, finansal kriz ve resesyon atlatıldıktan sonra ise

finans kesiminde kontroller kalıcı gözükmeyle beraber devlet yatırımları, devlet yardımları, kısaca devletin ağırlığı yine azalacaktır.

Gelişen ülkelerde genellikle piyasalar ve rekabet şartları gelişmiş ülkeler kadar gelişmiş olmadığı için müdahalecilik, korumacılık ve devlet yatırımları ve makro müdahaleler yanında mikro müdahaleler de daha yoğun idi. Fakat bu ülkeler, genellikle kapalı ekonomi modeli, ithal-ikame sanayileşme, müdahalecilik ve korumacılık menfi etkiler yarattığı, sık sık dış ödeme krizleri ve enflasyonlarla karşılaştığı, sonuçta büyüme hızı da düşük kaldığı için '70li yılların ortalarından itibaren '80li yıllara dışa açık ekonomi modeline ve piyasa ekonomisine yönelmişlerdir (Toye 1993, Hiç 2001). Türkiye ise bu sürece 24 Ocak 1980 kararları ve onu izleyerek 1983 yılında girmiştir. Bu eğilim ve tercihe 1991 yılı sonunda SSCB'den ayrılan Doğu Avrupa ülkeleri ve aynı zamanda Hindistan da katılmıştır (Hiç 2001, 2008). En ilginç olanı Çin'in katılmasıdır. Çin komünist rejimi muhafaza etmekle beraber özel yabancı sermaye akımına ve özel teşebbüse açılmıştır. Çin aslında ekonomi politikasında pragmatizmi daha önce benimsemiş ve bu strateji ile uzun süredir yüksek bir büyüme hızı sağlamıştır.

xi) Türkiye'de merkez sol veya sol düşünürlerin dünyadaki bu genel gidişi, bugüne (2006'ya) kadarki, müspet gelişmeleri (UN 2006), yine Türkiye'deki gelişmeleri gerçekçi bir tutumla değerlendirip merkez sol nitelikteki ekonomi, sosyal ve dış ilişkiler politikalarını ona göre ayarlamaları gerekir. Fakat sol ve merkez sol düşünürlerin bir çoğu olayları gerçek dışı sloganlarla, gerçekte ispat edilemez nitelikte spekülasyonlu değerlendirmelerle izah etmeye çalışmaktadırlar (Hatipoğlu 2003, s.136-141).

xii) Son olarak merkez sol partiler ve laiklik ilkesine değinmek gerekir (Atatürk'ün laiklik ilkesi hakkında: Giritli 1981). Bu konuda merkez sol partilerin hepsinin Atatürk'ün laiklik ilkesini tam olarak benimsediği gözlemini yapabiliriz. Bu ilke ise Türkiye'nin uygar ve demokrasi ile idare edilen bir devlet olmasının temel şartıdır ve çok önemlidir. Buna karşı,

merkez sağ partiler genellikle din istismarı yapmış, Atatürk'ü ve laikliği "din düşmanı" gibi göstermeye çalışmışlardır. Burada merkez sol düşünürlere ve partilere düşen görev laiklik ilkesinin dinsizlik demek olmadığını, aksine farklı din ve dini görüşlere sahip vatandaşların kendi inançları çerçevesinde güven içinde yaşamasını sağlayacak, hukuk karşısında herkesi eşit kabul eden bir ilke olduğunu halka daha iyi anlatmaktadır.

Bu noktada aynı ağırlıkta düzeltme merkez sağ partiler tarafından yapılmalıdır. Merkez sağ partiler de laiklik ilkesini benimsemeli ve laikliğin ve dolayısıyla Atatürkcülüğün din düşmanlığı olduğu yolundaki ithamlarından vazgeçmelidirler. Şayet, ülkemizde genel eğitim seviyesi daha yüksek olsaydı bu gibi demagogiler ciddiye alınmazdı. Demokrasinin daha iyi işlemesi, demagoji ve populizmden sakınılması, demokrasi çerçevesi içinde anti-demokratik ve bunun yanında anti-laik eğilimlerin tehlikeli boyutlarda ortaya çıkmaması halkın genel kültür düzeyine bağlıdır. Bu noktada ise bir "kısır döngü" mevcuttur. Demokrasi ile birlikte Türkiye'de akılcı, Atatürkcü eğitim imkanları azalmış, laiklik ve Atatürk karşıtı tarikatların, Kur'an kurslarının, İmam Hatip Okullarının etkisi artmıştır. Bu da akılcılığa ağırlık veren eğitimin etkinliğini azaltmıştır. Bu kısır döngüden nasıl çıkılacağı ise belli değildir.

3- MERKEZ SAĞ PARTİLERİN GENEL EĞİLİMLERİ, ÖZELLİKLERİ VE YANLIŞLARI

Bu üçüncü kısımda başlıca merkez sağ partilerin, genel eğilimleri, özellikleri, Atatürk ile ilgili yorum yanlışları ve bu eğilimlerdeki değişimler tespit edilmektedir. Bu partiler açısından Atatürk'ün laiklik ilkesi, bu ilkenin yanlış yorumu ön planda ele alınmıştır. Bunu ekonomi politikaları ve ekonomi rejimi ve son olarak da yolsuzluk olgusu izlemektedir.

i) Türkiye'de dünden bugüne merkez sağ düşünürler ve siyasi partiler, büyük çoğunluğuyla, dindar ve dinci oyları toplamak kastıyla Atatürk'e, Atatürk'ün laiklik ilkesine karşıt bir tutum içine girmişler ve Atatürk, laiklik ve din konusunda yanlış yorumlar yapmışlardır. Bu yanlış yoruma göre, hilafetin kaldırılması, tarikat, tekke ve zaviyelerin kapatılması ve laiklik ilkesinin getirilmesi Atatürk'ün din karşıtı olduğunu göstermektedir. Halbuki, laik olan devlettir; devlet din, mezhep kaideleriyle yönetilemez. Devlet farklı dini inançları olanlara karşı eşit mesafededir. Fertler ise inandıkları din veya mezhebin gerektirdiklerini yerine getirebilir. Bu, akıl ve vicdan özgürlüğünün bir sonucudur (Giritli 1981). Müslümanlıkta, Hıristiyanlığın aksine, (Papalık, Patriklik gibi) bir zirve teşkilatı olmadığı için ise devlet bir "diyanet işleri müdürlüğü" kurmak durumunda olmuştur.

1923'de yeni Türkiye Cumhuriyetini kuran Atatürk çok iyi biliyordu ki, Osmanlı İmparatorluğu gibi nispeten ılımlı bir hilafet devletinde dahi geri düşünceli olan (ve gerçek İslamı saptıran) din adamları Osmanlı devletinin ilerlemesinde en büyük engellerden biri olmuştur. Dolayısıyla din adamlarının başıboş bırakılmaması ve idari bakımdan bir teşkilata bağlanması bu tehlikeye karşı bir kontrol vazifesi görebilecektir.

Laiklik ilkesi bu olduğuna göre, merkez sağ bir partinin laiklik ilkesini reddetmesine, tehlikeli oy avcılığı dışında bir neden yoktu. Nitekim, bir çok merkez sağ görüşlü düşünürler ise Atatürk'e ve onun laiklik ilkesine bağlı oldukları gibi, az sayıda da olsa bazı merkez veya merkez sağ partilerin Atatürk'ü ve laklığı benimsedikleri görülmüştür. Fakat bazıları CHP'den kopmuş olan bu partiler büyük oy kütlelerine sahip olamamışlardır: 1962 seçimleri ve sonrası YTP; 1969 seçimleri ve sonrası GP, CGP gibi (Hiç 2008).

Doğrudan merkez sağdan gelen partiler ise, bu az sayıda istisna dışında genellikle Atatürk'ü yanlış bir şekilde, din karşıtı göstermek çabası içine girmişlerdir. Bir önemli istisna, kişi olarak Celal Bayar'dır; Bayar bir Atatürk hayranı olduğunu daima vurgulamıştır. Fakat onun kişisel görüşü DP'nin genel gidişi içinde etkisiz kalmıştır. Merkez sağ partilerin Atatürk'ü din karşıtı gösterme çabası dine önem veren ve bu konuda bilgisi kıt olan merkez sağdaki halkın Atatürk'ten soğumasına yol açmış olabilir.

Buna mukabil, ilk kısımda da belirtildiği gibi, merkez sol düşünürler ve partiler laiklik konusunda doğru ve sağlam bir tutum içinde olmakla beraber, aslında Atatürk'ün ve merkez sol partilerin dinsizlik zannı altında kalmalarına karşı etkin bir karşı propaganda yapmamışlardır. Yine ilk kısımda belirtildiği gibi, ilk başlarda ve uzun süre Atatürk'ün devletçiliğini koyu bir devletçilik ve ulusalcılık olarak yorumlamak eğilimine girmişlerdir (Atatürk'ün laiklik ve ulusalcılık kavramının doğru yorumu için: Giritli *a.g.e.*). Benimsedikleri ve uyguladıkları ekonomi politikaları ekonominin gelişmesine fazla yaramadığı için de bu kere, bazı istisnalar dışında ve genellikle merkez sağ partilerden daha az oy almışlardır. Böylece, Atatürk'ün ve laiklik ilkesinin halkın azınlığı tarafından benimsendiği yolunda yanlış bir yoruma yol açılmıştır.

ii) Atatürk'ün dönemindeki irticai hareketler, açılan ikinci partilerin yobazlar tarafından ele geçirilmesi tehlikeleri, suikast teşebbüsleri, isyanları bir tarafa bırakarak (Okyar 1981, Hiç 1981, YKY 1998 vb.) merkez sağ partilerin iktidarıyla başgösteren anti-laik hareketlerin zaman boyunca seyrini ele alacak olursak, belirgin şekilde üç safhanın varlığından söz edebiliriz.

Birinci safha 1950-80 yılları boyunca iktidara gelen merkez sağ partilerin din istismarı ve anti-laik hareketleri safhasıdır. Bu safhada eğitim bakanlığı genellikle Atatürk'çülüğü benimseyen bakanlar ve bürokrat kadro ile yürütülmüştür. Tarikat ve zaviyeler yasak oldukları için ancak su altında ve

dar olarak yürüyebilmişlerdir. Bu nedenle anti-laiklik halkın büyük çoğunluğu tarafından benimsenerek bir hilafet tehlikesi yaratacak düzeyde olmamıştır (Menderes'in meclise siz isterseniz hilafeti dahi getirirsiniz yolundaki çok yanlış ifadesine rağmen). Nitekim, radikal dinci sağ parti olan MSP (başkan: Necmettin Erbakan) 5 Haziran 1977 genel meclis seçimlerde %8.5 oy, 14 Ekim 1979 kısmi senato seçimlerinde de %9.7 oy alabilmiştir.

Anti-laik hareketlerle ilgili ikinci safha ise 1980-83 Askeri Müdahalesini izleyerek ve 1983'ten itibaren başlatılabilir. Bu ikinci safhada anti-laik hareketler eski yıllara kıyasla bir ivme kazanmıştır. Nitekim, mevcut kanuni yasaklara rağmen tarikatlar açık şekilde faaliyet göstermeye ve gelişmeye başlamıştır. Sayısı artmış olan İmam Hatip Okullarında Atatürk karşıtlığı açık şekilde işlenmeye başlanmış, ayrıca kontrolsüz ve gevşek kontrollü Kur'an kurslarında da yine Atatürk karşıtlığını işlemiştir. Bu yıllarda "yeşil" finans sermayesi ve yeşil sanayici de gelişmeye başlamıştır. Böylece bu hareketin dış finansmanı yanında iç finansmanı giderek kuvvetlenmiştir.

Üçüncü safha ise 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan genel seçimde merkez sağ partilerin (Mesut Yılmaz başkanlığındaki ANAP; Tansu Çiller Başkanlığındaki DYP) yolsuzluk söylentileri, birbirlerini aklamaları gibi nedenlerle %10 limitinin altında oy almaları, Ecevit'in ciddi hastalığı sonucu DSP oylarının hemen tamamen gitmesi ve radikal dinci sağ MSP'den ayrılan, fakat kendisini "müslüman demokrat" olarak tanımlayan, yolsuzluk yapmayacaklarını ve merkez sağ politikaları uygulayacaklarını vurgulayan AKP'nin %34.3 oy ile tek başına iktidar olması ile başlatılabilir. AKP 22 Temmuz 2007 tarihli genel seçimlerde, yine merkez sağın bütünü çökmesi ve merkez sol muhalefetin ise eksik ve tek ayaklı kalması sonucu %46.5 oy ile mecliste 340 milletvekili (yani toplam 550'nin 2/3'üne çok yakın bir sandalye sayısı) elde etmiştir. Bu üçüncü safha hakkında bu makalemizde bir

hüküm vermenin doğru olmayacağı, kesin bir yargı ve kesin hüküm için, normal süresi 2012 yılı olan müteakip genel parlamento seçimlerini beklemenin daha doğru olacağı kanaatine varılmıştır.

iii) Merkez sağ partilerin genelde "liberal" olarak adlandırılan ekonomi politikaları ve liberal uluslararası politikalar uyguladıklarına ve genelde devletçi politikası izleyen sol partilere kıyasla büyüme hızı, fert başına büyüme hızı açısından belirgin şekilde daha iyi bir performans gösterdiklerine birinci kısımda da değinilmişti. Dolayısıyla bu partilerin seçimlerde genellikle daha yüksek oy almasında bu ekonomik etkenin, yani "cep ekonomisi"nin rolü büyüktür. Yine birinci kısımda da belirtildiği gibi, bazı genel seçimlerde merkez sağ oylar birden fazla parti arasında bölünmüş olabilir ve bu da bir merkez sol partinin en çok oy aldığı şeklinde yanlış bir hükme varılmasına yol açabilir (1961, 1973 genel parlamento seçimleri gibi). Aslında bu seçimlerde de halkın genel eğiliminin merkez sağ olduğu açıktır. Yeniden altını çizelim ki, bu ekonomik etken merkez sağ partilerin daha fazla oy toplamasında din istismarından da daha ağırlıklı bir etken kabul edilmesi gerekir. Oy farkını sadece din istismarı, anti laik eğilimler ile izah etmek gerçekçi olmaz.

Bu noktada "liberal" ekonomik rejimi, devletçiliği, merkez sol ekonomi programını, dışa açılma hatta küreselleşmeyi kısa da olsa, yeniden hatırlatmak gerekmektedir.

İlk yıllarda kaba hatlarıyla '50li yıllardan '80li yıllara kadar merkez sağ partilerin uyguladıkları "ekonomi politikası" temelde özel teşebbüsün ve özel yabancı sermayenin teşvikine dayanmakta idi. Buna mukabil, bahis konusu dönemlerde dışa kapalı, ithal-ikame sanayileşmeye dayanan, teşvik yolunda yoğun müdahale ve dışa karşı ise yoğun korumacılık içeren bir ekonomi modeli uygulanmaktaydı. Sabit döviz kuru rejimi uygulandığı için zamanla

içerideki enflasyon oranının 3. ülkelere kıyasla yükselmesi ihracat artışını azaltıyor, ithalat artışını yükseliyor, başgösteren dış açık ve ödeme zorlukları karşısında genellikle İMF'ye müracaat edilerek devalüasyon yapılıyor ve bütçe açığını azaltan istikrar tedbirleri uygulanıyordu. Bu ilk yıllarda merkez sağ partiler de giderek artan oranda devlet yatırımları yapmaktaydılar (örneğin DP, AP). Fakat bu yatırımlar özel teşebbüse "rakip" değildi, sanayi ve tarım temel girdileri, ara malları gibi üst- yapı yatırımları (demir-çelik, tarımsal ilaç, gübre vs. gibi) yatırımlar, bunun yanında verimli alt-yapı yatırımları (yollar, binalar vs.) gibi özel teşebbüsün üretim ve kârını teşvik eden "tamamlayıcı" nitelikte yatırımlardı. Nitekim bu dönemler boyunca aslında kamu yatırımları yanında özel yatırımlar ve toplam yatırımlar da belirgin bir yükselme kaydetmişlerdir.

Buna karşın, devletçi olan merkez sol ise sözkonusu yıllarda genellikle özel teşebbüsün teşvikine kıyasla kamu teşebbüsüne önem vermekte idi; yani kamu yatırımını özel yatırımın tamamlayıcısı değil (tercih edilen) "rakibi" olarak görmek eğiliminde idi. Buna göre de devlet yatırımlarının devamlı ve kalıcı olacağı tasavvur ediliyordu. Özel yabancı sermaye akımına karşıt idi, veya en az "yararlı" olması, sadece imalat sanayii sektörlerine akması ve şirketlerdeki payları açılarından ciddi tahditlere tabi tutuluyordu. Petrol, madenler, tarım gibi alanlarda özel yabancı sermayeye izin verilmek istenmiyordu. Bu esas çerçevesinde ise yine dışa kapalı, ithal-ikame sanayileşme ve yoğun müdahalecilik ve korumacılık uygulanmaktaydı. Kamu yatırımları bütçe mülahazalarıyla düşük tutulurken, teşvik noksanı dolayısıyla özel yatırımların, dolayısıyla toplam yatırımların GSMH'a oranı da düşük kalıyordu (Hiç 2008 ve referansları).

Türkiye'de kapalı ekonomi, ithal-ikame sanayileşme modeli S. Demirel'in Başbakan olduğu AP azınlık hükümeti tarafından ilk 24 Ocak 1980

kararlarıyla değiştirilmiş ve dışa açık, ihracata yönelen, korumacılığı yani ithalatta miktar tahditlerini ve yüksek gümrüklerini ciddi şekilde azaltan gelişme stratejisine geçilmiştir. Döviz kuru önce Merkez Bankası tarafından hergün ayarlanmakta idi. 1983'de iktidara gelen iktidara gelen ANAP ve Turgut Özal döneminde ise bu gelişmeler daha da derinleştirilmiştir. Nitekim 1984 ve 1987 arasında, Özal döneminde TL. konvertibl yapılmış ve serbest kur rejimine geçilmiş, ithalat libere edilmiş, devlet yatırımları alt-yapı alanları ile sınırlandırılmış, özel yabancı sermaye ve finans fonu akımı geniş ölçüde serbestleştirilmiş, özelleştirme programı başlatılmıştır; ayrıca turizm büyük ölçüde teşvik edilmiştir. Böylece Türkiye dışa açık "piyasa" ekonomisine yönelmiştir (Hiç 2008).

Türkiye'de merkez sağ partilerin ekonomi politikaları - yapılan bir çok hatalara rağmen - dünyadaki gelişmelere daha iyi ayak uydurabilmektedir. Merkez sol ise çok defa aşırı devletçilik ve kapalı ekonomi modeli etkisinde kalmış, dış ticaret ve dış ilişkilerde açılmayı şüphe ile karşılamıştır. Böylece genellikle düşük bir büyüme performansı göstermişlerdir. Buna karşı Ecevit'in başbakan olduğu 1999-2002 DSP-MHP-ANAP koalisyonu 1999 ve 2001 IMF *stand-by* anlaşması ile dışa açık piyasa ekonomisinin tüm gereklerini hakkıyla uygulamaya başlamıştır. Krizler ise önceki hükümlerin yanlış politikalarının sonucu idi. Bu bir merkez sol parti için çok önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Koalisyon erken seçim kararı verdiği için ve Ecevit (DSP) ise ayrıca hastalığı dolayısıyla ise oy alamamıştır.

iv) Genellikle yaygın şekilde merkez sağ partilerde görülen bir başka menfi nokta veya zaaf ise bu partilerde hükümetlerin, belediyelerin genellikle yoğun bir yolsuzluk, partizanlık, rüşvet ve nepotizm (çocuklarını ve yakın akrabalarını kayırmak) yolunu seçmeleridir. Bu sadece hakkaniyet ve adalet açısından önemli bir yanlıştan ibaret değildir; aynı zamanda piyasa ekonomisinin iyi işlemlerini de yakından ilgilendirir. Çünkü, piyasa ekonomisi

ve rekabetten beklenen, en verimli çalışan firmanın, üretici yahut müteahhit olsun, öne çıkması, verimsiz çalışanların piyasadan silinmesi, böylece verimliliğin ve büyüme hızının artmasıdır. O halde, yolsuzluk, rüşvet, partizanlık ve nepotizm piyasa ekonomisinin iyi işlemlerini de bozmaktadır. Ayrıca, bir partinin veya liderinin yaptığı yolculukların aşırı ölçülere varması karşısında halk o parti veya liderine oy vermekten vazgeçmektedir (2002 seçimi ANAP, DYP örneği).

3- SONUÇ: TEMEL İLKE VE HEDEFLER, TEMEL İLKE VE HEDEFLERDEKİ GELİŞMELER

Özet olarak şu sonuca varabiliriz. Türkiye'de merkez sol partiler genellikle ve bazı istisnalar dışında ekonomi politikalarında aksamakta, Türkiye'nin ve dünyanın bugünkü şartlarına uygun yüksek ekonomik performans verebilecek politikalar seçememektedirler Aynı nedenle henüz günümüze uygun gerçekçi bir sosyal demokrat program sunamamışlardır. Fakat, laiklik açısından sağlam bir tutum içindedirler; bütün mesele laikliğin ve dolayısıyla Atatürk'ün ve kendi partilerinin dinsiz olduğu yolundaki yanlış iddialara henüz halkı ikna edici cevap verememiş olmamalarıdır. Merkez sağ partiler ise birçok hatalar ve bazı istisnalar dışında, daha gerçekçi ekonomi politikaları uygulamakta ve daha yüksek bir ekonomik performans göstermektedirler. Fakat, anti-laik eylemler ve yolsuzluk açısından çok menfi bir tutum içinde olmuşlardır ve gerek yolsuzluk gerek anti-laik eylem ve söylemler giderek artmıştır. Bugün için ise anti-laik eğilimler yanlış ekonomi politikalarından daha büyük bir riziko içermektedir. Çünkü, yanlış ekonomi politikaları, yanlış gelişme, yanlış küreselleşme stratejileri düzeltilbilir. Bu, bir, iki veya üç yıl veya biraz fazla bir zaman alabilir. Fakat anti-laik eylemler çok artarsa bunun zararlarının telafisi hiçbir zaman mümkün olmayacaktır.

Burada ayrıca temel ilke ve hedefler, bunların doğru yorumları, bu temel ilke ve hedeflerle ilgili olarak yaratılan suni çelişmeler ve gerçekte var olan çelişmeler ile ilgili, aşağıda sayılan özet değerlendirmeleri yapabiliriz.

i) Atatürk'ün ulus-devleti ve milliyetçiliği ve bu kavramların Atatürkçü geniş görüş çerçevesinde doğru yorumu gerek merkez sol gerek merkez sağ ve tüm partiler tarafından kabul edilmelidir.

ii) Laiklik ilkesinin özellikle merkez sağ ve sağ tarafından da herhangi bir sapmaya meydan vermeyecek bir şekilde kabul edilerek uygulanması en önemli şartlardan biridir.

iii) Atatürk'ün ılımlı, pragmatik ve dinamik nitelikteki devletçilik rejimi anlayışının gerek merkez sol gerek merkez sağ tarafından günümüz Türkiye'sinin ve dünyasının ekonomik şartlarına göre uyarlanması, merkez solun katı, yoğun ve kalıcı yoğunlukta bir devletçilik ve dışa kapalılık anlayışından sakınması, merkez sağ ve sağın ise Türkiye'nin ekonominin büyümesine, istihdam artışına kalıcı müspet etkiler yaratan ve fakat aşırı dış borçlanmadan sakınan bir dışa açılma politika izlemesi gerekir.

iv) Atatürk'ün cumhuriyet ilkesi, demokrasi rejimi hedefi ve üniter devlet savı gerek merkez sağ gerek merkez sol için her zaman ortak ve kalıcı ilkeler olarak kabul edilmelidir.

v) Demokrasinin ve ekonominin daha sağlıklı ve süratli gelişebilmesi için yine Atatürk'ün öngördüğü akılcı ve laik eğitimin yaygınlaştırılması, halkın tümünün genel bilgisinin bu esasa göre yükseltilmesi temel bir şarttır. Demokrasi ve eğitim ilkelerinin yanlış yorum ve uygulamalar sonucu bir kısır döngüye dönüşmesinden özellikle sakınmalıyız.

vi) Hukuk devletine, insan haklarına tüm ayrıntılarıyla riayet edilmesi, sosyal dengenin tesisi de yukarıda sayılan temel ilkelerle birlikte ve yine temel ilke ve hedefler olarak en uygun şekilde sağlanmalıdır. Gerek merkez sağ gerek merkez sol partiler yukarıda sayılan tüm bu hedeflere verecekleri farklı

ağırlıkları dikkatle ayarlamaları ve bu hedeflere ulaşabilecek gerçekçi, uygulanabilirliği olan farklı programlar düzenlemelidirler.

Bazı ilke ve hedefler arasında yanlış yorum ve tutumdan doğan suni çelişkiler, bu yanlış yorum ve tutumlar düzeltildiği ve gerçekçi bir program hazırlandığı takdirde bertaraf edilebilir. Yukarıda sayılan tüm ilkelere gerek merkez sağ gerek merkez sol tarafından uyulması, yanlışlıkların düzeltilmesi gerek ekonominin gerek demokrasi rejiminin, kısaca maddi ve manevi refahın daha sağlıklı ve süratli gelişmesini sağlayabilecektir.

Bu makalemizde sunulan bilgilerden hareketle temel ilkeler ve hedefler arasında suni olarak yaratılan başlıca çelişkiler ile gerçekte var olan ve bağdaştırılması gerekli olan çelişkiler aşağıda yine özet olarak belirtilmektedir.

i) Laiklik ile "dindarlık" arasında varolduğu ileri sürülen çelişki aslında gerek laikliğin gerek dindarlığın yanlış yorumlarından doğan ve bilerek yaratılmış suni bir çelişkidir. Bu suni çelişki bir taraftan "laiklik" ilkesinin "dinsizlik" olarak yorumlanmasından, diğer taraftan "dinciliğin" ise dindarlık olarak yorumlanmasından doğmaktadır. Burada "dincilik" din ve şeriat devleti hedeflemek anlamında kullanılmıştır. Dincilik aynı zamanda, dindar ve dinî örf ve adetlerle yaşamak isteyenlerin bu yaşamı başkalarına da zorla kabul ettirme isteği olarak da kabul edilebilir (mahalle baskısı). Bu, ikinci dincilik yorumu ilgili kişilerin iki önemli hata yapmaları demektir. Birincisi, bu kişiler çok defa Kur'anı Kerim'de yer almayan örf ve adetleri dinî farz zannederler. İkincisi İslam dininde başkalarını zorlama olmadığı halde zorlamaya başvurumaktadırlar. Bu tür dincilerin çoğalması ve bunların yürüttüğü ortam da bizi ergeç din devletine doğru götürülebilir.

Gerçekte laiklik ilkesinin doğru yorumu ile siyasete bulaşmamış dindarlık arasında ise herhangi bir çelişki yoktur. Laiklik ilkesi çerçevesinde herkes kendi inançları, bağlı olduğu din ve mezhep çerçevesinde dini farz ve gerekleri yerine getirebilir. Kendi din ve mezheplerinin farz ve gereklerini doğru öğrenmeleri ve uygulamaları ise ayrı bir husustur.

ii) Devletçilik ile günümüzde uygulanan piyasa ekonomisi ve dışa açılma arasındaki suni çelişki ise bu kere Atatürk'ün devletçilik rejiminin yanlış, katı, yoğun, kalıcı ve aşırı korumacı olarak yorumlanmasından doğmaktadır. Atatürk'ün devletçilik rejimi anlayışının ılımlı, pragmatik ve dinamik olduğu idrak edildiği takdirde bu suni çelişki ortadan kalkar. Merkez sol bir parti Atatürk'ün devletçilik rejimi ile çelişkiye düşmeyecek ve fakat günümüz şartlarına uygun özellikte bir sosyal demokrat ekonomi programı hazırlayıp uygulamaya koyabilir. Merkez sağ partiler de kendi felsefeleri çerçevesinde bir ekonomi programı hazırlayabilirler. Onların dikkat etmeleri gerekli olan hedefler ise aşırı dış borçlanmaya yönelmemek, böylece ekonomik bakımdan bağımlı hale düşmemektir. Gerek merkez sol gerek merkez sağ partilerin rasyonel olmaları da esasen içeride reel gelirin, istihdamın yükseltilmesine, maddi refahın halka yayılmasına imkan sağlayan ekonomi stratejileri seçmelerini sağlayacaktır.

iii) Bir başka suni ve rizikolu çelişki demokrasi, insan hakları ve üniter devlet ilkeleri arasındadır. Bu çelişki ise "azınlık hakları" isteklerinin veya bu isteklerin arkasındaki temel hesabın "üniter devlet" ötesinde bir gayeye yöneltilmiş olmasıdır. Bu gaye federasyondan, konfederasyona ve tam bağımsızlığa kadar gidebilmektedir. Burada kullandığımız "azınlık" kavramı Lozan'daki azınlık tanımı değil, AB'nin kullandığı daha geniş kavramdır. Aslında bu anlamdaki azınlık hakları üniter devlet ilkesini zedeledikten ve demokrasi, insan hakları seviyesinde ele alınarak karşılanabilir ve bir çelişki ortaya çıkmaz. Çelişki üniter devlet ile azınlık haklarını devleti bölmeye yönelik olarak talep etmek, safha safha bu gayeye ulaşılmak istenmesinden

doğabilir. O halde, azınlık hakları konusunda üniter devleti rizikoya sokacak talepler için bir "kırmızı çizgi" çizilmesi sözkonusudur. Bu kırmızı çizgi ise bu kere de demokrasi, insan hakları ve azınlık haklarını ihlal edecek bir düzey altına inmemelidir. Bu konuda AB üyeliği için AB'nin Türkiye'deki azınlık haklarının düzeltilmesi hususundaki şartlarını daha dikkatli irdelemek gerekir. AB'ye azınlık haklarının üniter devleti zedelemeye yönelmeden, demokrasi ve insan hakları çerçevesinde ele alınabileceğini vurgulamak gerekmektedir.

iv) Karşımıza çıkan bir başka suni çelişki eğitim ve laiklik ilkesi arasındadır. Laikliği yanlış bir yorumda "dindarlık" yani aslında "dincilik" karşıtı görenler, demokrasi çerçevesinden yararlanarak zamanla laik eğitime alternatifler yaratmışlar ve bu alternatifleri yaygınlaştırmışlardır. Bu tür başlıca alternatifler İmam Hatip Okullarında, tarikatlarda, Kur'an kurslarında yürütülen Atatürkçülük ve laiklik ilkesi karşıtı eğitimlerdir. Böylece Atatürk'ün tarikat ve zaviyelerin kaldırılmasıyla ilgili kanun fiilen uygulanmadığı gibi "Tevhidi Tedrisat" kanunu da yine saf dışı edilmiş bulunmaktadır.

Yukarıda tespit edilen suni çelişkiler dışında bazı ilke ve hedefler gerçekten çelişki gösterebilir ve bu takdirde ise gerek merkez solun, gerek merkez sağın uzun vadeli hedefler çerçevesinde bu çelişkileri, farklı hedeflere verdikleri farklı ağırlığa uygun olarak ve fakat akılcı yaklaşımlarla bağdaştırmaları gerekir. Aşağıda iki gerçek çelişki kısaca ele alınmaktadır.

i) Birinci çelişki demokrasi ile eğitim arasındadır. Eğitim - şüphesiz laik, akılcı eğitim - uzun vadede bir ülkenin ekonomik kalkınmasını ve aynı zamanda demokrasinin daha iyi işlenmesini sağlayacak temel yatırım alanıdır, fakat etkileri ancak çok uzun vadede alınabilir. Buna karşın demokrasilerde iktidar hükümetleri ve partiler kısa vadede bitirilebilen, semere alınabilen, somut yatırım alanlarını tercih etmek meyline girerler (yollar, limanlar, fabrikalar, oteller, vs). Bu nedenle de eğitime verilen ağırlık, eğitime ayrılan

harcama ve yatırım payı düşer. Türkiye'de ve diğer ülkelerde hükümetlerin eğitim bütçesindeki bu kısılmaların özel okullar, vakıf üniversiteleri tarafından telafi edilmesi yolu seçilmiştir.

ii) Bir başka gerçek çelişki sosyal adalet, gelir dağılımı dengesinin sağlanması ile kalkınma hızının yükseltilmesi arasındadır. Bu iki hedef arasında bir noktaya kadar beraberlik vardır; bir noktadan sonra ise çelişki başlar. O halde, bu çelişkinin yine merkez sol ve merkez sağ tarafından dikkatle hesaba katılması ve bu hedeflere verilecek farklı öncelik ve ağırlıklara göre gerçekçi bir tedbirler paketi yahut ekonomik-sosyal program ile bağdaştırılması gerekir.

NOT : Yazar, Prof. Dr. Zeyyat Hatipoğlu, Prof. Dr. Erol Eren, Prof. Dr. Muhittin Karabulut ve Prof. Dr. Selahattin Sarı ile yaptığı konuşmalardan ve Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar'ın eleştirilerinden yararlandığını belirterek teşekkür etmek ister. Makalede yer alan yorumlar ve varsa hatalar şüphesiz yazara aittir.

KISALTMALAR

- AB: Avrupa Birliği
- ABD: Amerika Birleşik Devletleri
- AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu
- AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi
- ANAP: Anavatan Partisi
- AP: Adalet Partisi
- AT: Avrupa Topluluğu
- CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi
- CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
- DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü (yeni TÜİK)
- DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

- DP: Demokrat Parti
- DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
- DSP: Demokratik Sol Parti
- DYP: Doğru Yol Partisi
- GP: Güven Partisi
- GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla
- İDT: İktisadi Devlet Teşekkülü (KİT)
- IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
- KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü (İDT)
- MHP: Milliyetçi Halk Partisi
- MSP: Milli Selamet Partisi
- NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı)
- SHP: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
- SODEP: Sosyal Demokrat Parti
- SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
- TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
- TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu (eski DİE)
- TÜRKİŞ: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
- YKY: Yapı-Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
- YTP: Yeni Türkiye Partisi

KAYNAKÇA

1. AVCIOĞLU, Doğan (1969), **Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)**, 2. baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara.
2. AYSAN, Mustafa (1981), "Atatürk'ün Devletçiliği ve Sonraki Uygulamaları", ed. Osman Okyar, Aydın Yalçın, Mükerrerem Hiç, Mehmet Sağlam, Rıza Kandiller, **Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye**, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği (T.O.B.B.), Ankara.
3. GİRİTLİ, İsmet (1981), "Siyasi Rejim, Laiklik ve Atatürk", T.O.B.B. a.g.e.
4. HATİPOĞLU, Zeyyat (2003), **Bunları Bilmiyorsanız Türkiye Ekonomisini Anlayamazsınız**, Lebib Yalçın, İstanbul.
5. HERSHLAG, Z.Y. (1988), **The Contemporary Turkish Economy**, Routledge, Londra.
6. HİÇ, Mükerrerem (1979a), **Kapitalizm, Sosyalizm, Karma Ekonomi ve Türkiye**, 3. baskı, Sermet Matbaası, İstanbul.
7. ed. _____ (1979b) **Turkey's and Other Countries' Experience with the Mixed Economy**, İ.Ü.İ.F., Güryay Matbaası, İstanbul.
8. (1981), "Atatürk'ün İktisadi Alandaki Görüş ve Politikaları", TOBB, a.g.e.
9. (1992a) "Piyasa Ekonomisi, Felsefesi, Temel Kuralları ve Uygulaması", **3. İzmir İktisat Kongresi, 4-7 Haziran**, DPT, Ankara.
10. (1992b) "Market Economy and Democracy, Turkey as a Case Study for Developing Countries and Eastern Europe", **Orient**, Deutches Orient-Institut, Haziran, Cilt 33, no.2.
11. (2001), "Ellili Yıllardan Günümüze Kalkınma Ekonomisi", **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, 51. Cilt, Sayı 2, İstanbul.
12. (2008) **A Survey of Turkey's Economy and Politics 1923-2007** Create-Space, Amazon, USA.

13. HİÇ, Süreyya (1994), **Türkiye Ekonomisi**, 2. baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.
14. KARLUK, Rıdvan (2007), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 9. baskı, Beta Basım A.Ş., İstanbul
15. KRAMER, Heinz (2000), **A Changing Turkey, The Challenge to Europe and the United States**, Brookings Institution, Washington D.C.
16. OKYAR, Osman (1973), "The Mixed Economy in Turkey 1930-1975)," ed. Mükerrerem Hiç, **Turkey's and Other Countries' Experience with the Mixed Economy** içinde, İ.Ü.İ.F., Güryay Matbaası, İstanbul.
17. (1981), "Giriş", TOBB, a.g.e.
18. ÖKÇÜN, Gündüz (1968), **Türkiye İktisat Kongresi 1923-izmir, Haberler-Belgeler-Yorumlar**, Ankara.
19. SINGER, Morris (1973), "The Significance and the Changing Role of Government in the Development of Mixed Economy, The Case of Turkey", ed. M.Hiç **Turkey's and Other Countries' Experience with the Mixed Economy** içinde.
20. TOYE, John (1993), **Dilemmas of Development**, 2. baskı, Blackwell, Oxford, U.K.
21. TUNCER, Baran (1973), "The Regulatory Role of the Government in the Turkish Economy", ed. Mükerrerem Hiç, **Turkey's and Other Countries' Experience with the Mixed Economy** içinde.
22. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu - eski DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü), **İstatistik Göstergeler 1923-1991 ve İstatistik Yıllıkları**.
23. UNITED NATIONS, Statistical Division, 2006, **National Accounts Database** (internet kanalıyla).
24. YAŞA, Memduh (1966), **İktisadi Meselelerimiz**, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul.
25. ed. _____ (1980), **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978**, Akbank Kültür Yayını, İstanbul.

26. YAPI KREDİ K¼LT¼R SANAT YAYINCILIK (YKY) (1998), Cumhuriyetin 75 Yılı, Cilt I: 1923-1953, Cilt II: 1954-1978, Cilt III, 1979-1997, İstanbul.